

ZNANOST IN DRUŽBE PRIHODNOSTI

SLOVENSKO SOCIOLOŠKO SREČANJE
Bled, 18. – 19. oktober 2019

Izdajatelj:

Slovensko sociološko društvo
Kardeljeva ploščad 5, 1000 Ljubljana

Uredniki:

Miroljub Ignjatović, Aleksandra Kanjuro Mrčela, Roman Kuhar

Tehnični urednik:

Igor Jurekovič

Programski odbor:

Predsedstvo Slovenskega sociološkega društva

Recenzentke:

Anja Zalta, Alenka Švab in Veronika Tašner

Oblikovanje in prelom:

Polonca Mesec Kurdija

Korekture:

avtorji

Tisk:

Demat, d.o.o., Stegne 3, Ljubljana

Naklada:

150 izvodov

Prvi natis

Publikacija je dostopna tudi na elektronskem naslovu:

<http://www.sociolosko-drustvo.si/>.

Ljubljana, 2019

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

SEKCIJA ZA MEDKULTURNE ŠTUDIJE

BARBARA GORNIK

Inštitut za družboslovne študije, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Slovenija

ZORANA MEDARIČ

Inštitut za družboslovne študije, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Slovenija

MATEJA SEDMAK

Inštitut za družboslovne študije, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Slovenija

ANALIZA POTENCIALOV OTROKOSREDIŠČNEGA PRISTOPA PRI PREUČEVANJU INTEGRACIJE OTROK MIGRANTOV

Povzetek: Prispevek analizira ključne značilnosti otrokosrediščnega epistemološkega in metodološkega pristopa v družboslovnem raziskovanju in prevprašuje (neizkoriščene) potencialne, ki jih le-ta ima za preučevanje obče dobrobiti (well-being) in spodbujanja integracije otrok priseljencev v izobraževalni sistem in širšo družbo. Obstoječi pristopi in prakse vključevanja otrok migrantov namreč v veliki meri slonijo na percepcijah, vednosti in priporočilih odraslih – stroke, znanosti in politike –, pri čemer odrasli v interakcije z otroki migranti prepogosto vstopajo s pozicije moči. Epistemološki in metodološki zasuk v otrokosrediščni pristop pri preučevanju in reševanju izzivov migracijskih procesov za razliko od tega razume otroke migrante kot aktivne akterje, ki soustvarjajo in interpretirajo svet okoli njih na sebi lasten način.

Ključne besede: otrokosrediščni pristop, otroci migranti, integracija, dobrobit, otroci akterji

Uvod

Aktivna vloga otrok kot pomembnih (so)ustvarjalcev lastnega in družbenega življenja je v sodobnih družbah vedno bolj poudarjena (Aitken 2002; Davies 2005; James in Prout 1997; Qvortrup et al. 1994; White et al. 2011). Bröstrom (2005) na primer skozi koncept »perspektive otrok« predstavi razumevanje otrok kot kompetentnih družbenih akterjev, ki imajo svoje pravice in pomembno doprinašajo k udejstvovanju sodobnih demokratičnih družb (str. 233); njegov koncept vključuje tako splošne družbene percepcije otrok kot politike, usmerjene nanje, pristope raziskovalcev in izobraževalnega osebja ter otrok samih.

Ideologija otrokosrediščnih družb otroke postavlja v središče politik in praks, kar se izraža tudi skozi nove trende v raziskovanju; vedno pogostejše so namreč študije o otrocih, ki le-te hkrati preko participatornih metod aktivno vključujejo v raziskovalni proces (Barker in Weller 2003; Bröstrom 2005; Clark in Moss 2011; Crivello et al. 2009; Driessnack 2006; Due et al. 2013). Toda čeprav so otroci skladno z novimi usmeritvami prepoznani kot relevantni akterji tudi na področju migracijskih študij, je raziskav, ki bi se osredotočile na percepcije, doživljanje

in izkušnje otrok v procesu migracij, relativno malo. Otroci so v tem kontekstu večkrat kot aktivni deležniki predstavljeni kot pasivni udeleženci, potrebni pomoči, medtem ko njihova subjektivnost in sposobnost delovanja največkrat sploh nista obravnavani (White et al. 2011).

Problem takšnega odraslo-centričnega pristopa je v tem, da otroci kot nosilci (otrokovih) pravic niso hkrati tudi moralni agenti s pravico do odločanja (Pupavac 2001: 99), kar lahko vodi do depersonalizacije otrok, ki postanejo zgolj objekt socializacije na poti v dobo odraslosti; s predpostavkami o tem, da smo »mi« tisti, ki najbolj poznamo interese otroka, jim dejansko odrekamo pravice – pravico do sodelovanja pri oblikovanju njihovega otroštva (Mayall 2001: 245). Odraslo-centrična perspektiva je nenazadnje problematična tudi, ker pravice otrok pogojuje z njegovimi kapacitetami oziroma daje prednost avtoriteti odraslih, ki presojuje kompetentnost otrok in morda to počnejo izhajajoč iz svojega pogleda na svet, namesto z vidika otroka (Aitken 2009: 18). Zavaljo tega se v nadaljevanju besedila ukvarjamo s potenciali otrokosrediščnega pristopa, ki bi ga ta utegnil imeti za preučevanje dobrobiti in integracije otrok priseljencev.

Otroci v središču

V zadnjih desetletjih se je obravnava perspektive otrok pomaknila v središče sociološkega raziskovanja otroštva in njegovega vsebinskega ter strukturnega spreminjanja (Brannen in O'Brien 1995; Corsaro 1997; James in Prout 1997). James in Prout sta v 90-ih letih prejšnjega stoletja opredelila t. i. novo paradigmo sociologije otroštva (James in Prout 1997), ki le-tega pojasnjuje kot družbeno konstrukcijo in interpretativni okvir za razumevanje zgodnjih let človekovega življenja. V tej paradigmi je otroštvo eden izmed dejavnikov znotraj družbene analize, ki ga ne moremo ločiti od drugih spremenljivk, kot so razred, spol ali etnična pripadnost, predvsem pa je izpostavljeno, da je otroke in njihove socialne odnose vredno raziskovati posebej, ne zgolj skozi poglede odraslih. Skladno s temi percepcijami so otroci dojeti kot aktivni soustvarjalci lastnega življenja, življenja njihovih bližnjih in celotnih družb, katerih del so. Gre za raziskovanje otroštva, ki je zaznamovano s preobratom od pozitivistične paradigme k fenomenološkemu pristopu, otroke prepoznavajo kot eksperte lastnega življenja. S tem se raziskovalcem odpirajo nove teme in obzorja, dimenzije znanja o otrocih in njihovih življenjih. Kvalitativne metode, kot so etnografija, terensko raziskovanje in različne oblike vizualnih metod pa postanejo osrednje pri raziskovanju otroških življenj (James in Prout 1997).

V raziskovalnem smislu otrokosrediščni pristop tako lahko razumemo kot participativni metodološki pristop, v okviru katerega so otroci aktivni udeleženci in najbolj relevanten vir informacij o svojem življenju (Mayeza 2017). Skladno s prej predstavljenimi pogledi »nove sociologije otroštva« otroci niso le pasivni objekti v raziskovalnem procesu, temveč njegovi aktivni soustvarjalci (Qvortrup et al. 1994), kompetentni ustvarjalci pomenov (Clark in Moss 2011), imajo konceptualno avtonomijo in so lahko centralni subjekt raziskovanja, sposobni govoriti zase (Fattore, Mason in Watson 2007; 2009; 2012). Nenazadnje lahko razumemo kaj je v njihovem interesu zgolj, če jim prisluhnemo in njihove poglede dejansko tudi upoštevamo (Dobson 2009).

V navezavi na prakse delovanja in politike, ki naslavljajo vprašanje dobrobiti otrok, otrokosrediščni pristop otroke spodbuja k iskanju lastnih rešitev oziroma upošteva poglede otrok pri oblikovanju odgovorov na konkretne izzive. Ravno zato je potrebno je prevpraševati primarno odraslocentrične diskurze, diskurze oblikovalcev politik in strokovnjakov na

področjih, ki pomembno vplivajo na življenja otrok ter spodbuditi oblikovanje politik, ki so skladne s pogledi otrok na lastno dobrobit. (Fattore, Mason in Watson 2007; 2009; 2012).

Otrokosrediščni pristop pri preučevanju integracije in blagostanja migrantskih otrok

Bröstrom (2005: 224) pravi, da je otroke v postmodernih družbah potrebno »videti in slišati«. Prej omenjen epistemološki premik je na področju migracij metaforično opredeljen kot premik od razumevanja otrok kot »prtljage« (Orellana et al. 2001: 578), stvari, ki jo odrasli prenašajo, ki jih bremenijo, je potrebno zanjo skrbeti in ki nima lastnih občutij, k razumevanju otrok kot akterjev, ki sooblikujejo svoj proces migracije. Aktivna vloga otrok v migracijah je tema več raziskovalnih študij na tem področju (npr. Bushin 2009; Haikkola, 2011; Hopkins in Hill, 2008; Thompson et al., 2017; Orellana et al. 2001), prav tako pa je vse bolj prepoznano, da je otrokom migrantom zaradi njihovih specifičnih izkušenj potrebno nameniti posebno raziskovalno pozornost (npr. Christopoulou in De Leeuw 2005; Dobson 2009, Ni Laoire et al. 2010). Nasploh med oblikovalci politik in praktiki narašča potreba po poglobljenem znanju o migracijah otrok in njihovem upravljanju.

Ne glede na to raziskovalci opažajo pomanjkanje podatkov in raziskav o izkušnjah oziroma pogledih otrok v kontekstu migracij, saj obstoječe študije in politike, ki iz njih izhajajo, pogosto temeljijo na pogledih odraslih in največkrat spregledajo vlogo otrok in mladih v migracijskih tokovih. Vprašanje integracije je neločljivo povezano z vprašanjem dobrobiti otrok, za katero Ben-Arieh (2005) ugotavlja, da je pogosto tematizirano, ne da bi v njegovo opredeljevanje vključili otrokovo lastno perspektivo in/ali izkušnje. Otroci so še vedno pogosto reprezentirani kot pasivni, pomoči potrebni, njihove pripovedi pa preslišane (Haikkola 2011; White et al. 2011). Byrne (2018) v nedavni Unicefovi razpravi ugotavlja, da je rast števila otrok, ki v Evropi iščejo zaščito, razkrila pomanjkljivosti obstoječih evropskih sistemov na tem področju, predvsem pa spodbudila diskurz, ki interese otrok postavlja v središče migracijskih in azilnih politik in praks.

V čem so torej potenciali otrokosrediščnega pristopa na področju preučevanja integracije otrok migrantov in njihove dobrobiti? Kaj lahko prinese razumevanje otrok kot kompetentnih ustvarjalcev pomenov (Clark in Moss 2011)? V prvi vrsti gre za ustvarjanje političnega prostora, v katerem otroci dobijo možnost izraziti glas, stališča, izkušnje in poglede, biti slišani in biti upoštevani.

V raziskovanju denimo to pomeni prisluhniti otrokom in še več - jih aktivno vključevati v raziskovalni proces ter se z njimi posvetovati, jih prepoznati kot »kompetentne ustvarjalce pomenov« (Clark 2006) in aktivne udeležence v konstrukciji znanja. Tak pristop je pravzaprav odziv na naraščajočo potrebo po raziskovanju, ki bi se v večji meri usmerilo na otroke migrante kot aktivne subjekte in s tem izzvalo obstoječe izrazito odraslocentrično raziskovanje migracij (Dobson 2009). Z metodološkega vidika to pomeni uveljavljanje participatornih raziskovalnih pristopov. Če sledimo predpostavkam, ki so jih v svojih raziskavah izpostavili Fattore, Mason in Watson (2007; 2009; 2012), otrokosrediščni pristop omogoča otrokom in mladim, tudi migrantom, vključevanje v raziskave in politike, ki jih neposredno zadevajo in vplivajo na njihovo dobrobit.

V kontekstu otrokosrediščnega pristopa morajo otroci migranti kot socialni akterji imeti vlogo lastne reprezentacije in ne biti zgolj predmet raziskovanja. Obravnavati jih kot subjekte dejansko pomeni priznati jih kot veljaven, avtonomen in legitimen vir podatkov ter dovoliti,

da participirajo in s svojim znanjem usmerjajo raziskovanje, da so upoštevani pri oblikovanju kazalnikov njihove dobrobiti. Konkretnije, otrokosrediščni pristop s tem, ko migrantom omogoči prostor izražanja svojih pogledov in razumevanj, prinaša nova spoznanja o tem, kako percipirajo lastno integracijo, vključenost v družbo, katere so njihove ključne potrebe, kaj je zanje (ne)uspešna integracija in kaj je zanje dobrobit oziroma blagostanje. Nenazadnje tudi, kako vidijo te procese sedaj in kako jih vidijo v prihodnosti. Otrokosrediščni pristop tako odstira nova obzorja pri razumevanju obstoječega migracijskega konteksta in s tem nudi drugačna izhodišča za delovanje na tem področju. Z besedami Ben-Arieha (2005: 592): »Z ustvarjanjem prostora za otroke, da lahko sprejemajo te (informirane) odločitve in igrajo aktivno vlogo v raziskovalnem procesu, oblikujejo agendo, govorijo o stvareh, ki se jih dotikajo in reflektirajo naše metodologije, se od njih lahko veliko naučimo«.

Znanje, ki ga otroci kot najboljši poznavalci lastnih življenj konstruirajo, bodisi sami bodisi v povezavi z raziskovalci, predstavlja pomemben nabor vednosti, ki bi moralo biti prepoznano v razvoju politik, ki neposredno zadevajo njihovo dobro počutje in integracijo. Trenutne migracijske in integracijske politike so oblikovane na osnovi pogledov odraslih, zaradi česar so morda v nekaterih pogledih pomanjkljive, ne naslavljajo vseh vidikov, relevantnih za otroke ali pa poudarjajo nekatere vidike, ki so zanje manj relevantni. Postavitev otrok v središče sega onkraj klasičnih pristopov raziskovanja in oblikovanja politik integracije. Če sprejmemo, da otroci pomembno doprinašajo k politikam, jih je potrebno namensko vključevati v dialog skozi celoten proces oblikovanja politik in indikatorjev (Fattore et al. 2012). Fattore, Mason in Watson (2007; 2009; 2012), ki raziskujejo dobro počutje in blagostanje otrok s te perspektive, ugotavljajo, da izpostavljajo vplive, ki jih ima otrokosrediščni raziskovalni pristop tako na sam proces raziskovanja kot na politike, ki so oblikovane na podlagi teh raziskav. Pogledi otrok tako lahko izzovejo trenutne predpostavke obstoječih integracijskih politik, pa tudi politične in akademske diskurze o tem, kaj integracija ali otrokova dobrobit pravzaprav sta. Pod vprašaj lahko postavijo tudi predpostavke o otroštvu samem in o tem, katere so relevantne politike na tem področju, v končni fazi pa lahko zamajejo s strani odraslih predpostavljen družbeni red (Fattore et al. 2012).

Otrokosrediščni pristop lahko zato razumemo kot dodano vrednost obstoječim percipcijam in praksam na področju integracije otrok migrantov, čeprav se obenem pri njegovem udejanjanju soočamo z več izzivi. Horgan (2016) denimo izpostavlja dve osrednji in med seboj povezani polji izzivov, ki spremljata otrokosrediščno raziskovanje, in sicer kompleksnost reprezentacij in neenaka razmerja moči v raziskovalnih odnosih. Participatorno raziskovanje z otroki in postavljanje otrok v središče predvideva nenehno prevpraševanje lastnih predpostavk, poudarjanje intersubjektivnosti in iskanje ravnotežja in simetrije v odnosu med raziskovalcem in udeleženci raziskave. Udejanjanje tega pristopa zahteva reflektivnost, torej kritično refleksijo sebe kot raziskovalca v tem procesu (Guba in Lincoln 2008). Pri tem ne smemo prezreti odnosov moči, ki prežemajo raziskovanje – tako med otroki in raziskovalci kot med raziskovalnimi institucijami/naročniki raziskave in raziskovalci (Franks 2011). Poseben izziv predstavlja operacionalizacija kazalnikov, oziroma »prevajanje« kompleksnih pogledov otrok v konkretne indikatorje (Fattore et al. 2009) dobrobiti oz. integracije. Ne glede na vse izzive, pa verjamemo, da ima otrokosrediščni pristop potencial dolgoročno doprinesti k bolj vključujočim in učinkovitim integracijskim politikam, ki bolje odgovarjajo na konkretne potrebe in težnje otrok. Kajti le ob spoštovanju njihovih mnenj se bodo počutili enakovredni, cenjeni in dobrodošli člani lokalnih, nacionalnih in evropskih skupnosti.

Literatura

- Aitken S C (2002) *Geographies of young people: the morally contested spaces of identity* London: Routledge.
- Aitken, S. (2009): *The Awkward Spaces of Fathering*. Ashgate Publishing, Ltd. Barker, J., & Ben-Arieh, A. (2005). Where are the children? Children's role in measuring and monitoring their wellbeing. *Social Indicators Research*, 74, 573–596.
- Bhabha, J. (2008) *Independent Children, Inconsistent Adults: International Child Migration and the Legal Framework*. Florence: UNICEF Innocenti Discussion Papers, 08/3.
- Brannen, J. in O'Brien, M. (1995). Review easy childhood and sociological gaze: paradigm and paradoxes. *Sociology*, 29(4), 729–737.
- Broström, S. (2012). Children's participation in research. *International Journal of Early Years Education*, 20(3), 257–269.
- Bushin, N. (2009) 'Researching family migration decision-making: a children-in-families approach', *Population, Space and Place*, 15(5): 429 - 43.
- Byrne K., *Towards a Child Rights-based Assessment Tool to Evaluate National Responses to Migrant and Refugee Children* Innocenti Discussion Paper 2018-04, UNICEF Office of Research - Innocenti, Florence.
- Christopoulou, N. in De Leeuw, S. (2005) *Children making media: constructions of home and belonging* in Knörr, J. (ed.) *Childhood and Migration: From Experience to Agency*. Piscataway, NJ: Transactions Publishers, 113-35.
- Clark, A. in Moss, P. (2011): *Listening to Young Children: The Mosaic Approach* (2nd ed.). National Children's Bureau. London.
- Corsaro, W.A. (1997). *The sociology of childhood*. Thousand Oaks, CA: Pine Forge Press.
- Crawley, H. (2010). 'No one gives you a chance to say what you are thinking': Finding space for children's agency in the UK asylum system. *Area*, 42(2), 162–169.
- Crivello, G., Camfield, L., & Woodhead, M. (2009). How Can Children Tell Us About Their Wellbeing? Exploring the Potential of Participatory Research Approaches within Young Lives. *Social Indicators Research*, 90:51–72.
- Davies, B. (2005) 'Emerging trends in researching children and youth: a review essay'. *British Journal of Sociology of Education*, 26(1): 145 - 53.
- Dobson, M. (2009). Unpacking children in migration research. *Children's Geographies*, 7(3), 355–360. <https://doi.org/10.1080/14733280903024514>.
- Driessnack, M. (2006). Draw-and-Tell Conversations With Children About Fear. *Qualitative Health Research*, 16(10), 1414–1435.
- Due, C., Riggs, D in Augoustinos, M. (2015): Research with Children of Migrant and Refugee Backgrounds: A Review of Child-Centered Research Methods. *Child Indicator Research*. 7, 209–227
- Fattore, T., Mason, J. in Watson, E. (2007): Children's conceptualization(s) of their well-being. *Social Indicators Research*. 80, 5–29.
- Fattore, T., Mason, J., in Watson, E. (2009): When Children are Asked About Their Well-being: Towards a Framework for Guiding Policy. *Child Indicators Research*, 2(1), 57–77.

- Fattore, T., Mason, J., in Watson, E. (2012): Locating the Child Centrally as Subject in Research: Towards a Child Interpretation of Well-Being, *Child Indicators Research* 5:423–435.
- Franks, M. (2009). Pockets of Participation: Revisiting Child-Centred Participation Research. *Children & Society*, 25, 15 – 25.
- Guba, E. G., & Lincoln, Y. S. (2008). Paradigmatic controversies, contradictions, and emerging confluences. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *The landscape of qualitative research*. Thousand Oaks: Sage.
- Haikkola, L. (2011): Making Connections: Second-Generation Children and the Transnational Field of Relations, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 37:8, 1201-1217.
- Hopkins, P. and Hill, M. (2008) 'Pre-flight experiences and migration stories: the accounts of unaccompanied asylum-seeking children', *Children's Geographies*, 6(1): 257-68
- Horgan, D. (2017). Child participatory research methods: Attempts to go 'deeper'. *Childhood*, 24(2), 245-259.
- James, A. in Prout, A. (1997). *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood*. London: Falmer.
- Mayall, B. (2001): The sociology of childhood in relation to children's rights. *The International Journal of Children's Rights*, Vol. 8, No. 3, 243–259.
- Mayeza, E. (2017): Doing Child-Centered Ethnography: Unravelling the Complexities of Reducing the Perceptions of Adult Male Power During Fieldwork. *International Journal of Qualitative Methods*. Vol. 16, pp. 1–10.
- Moran-Ellis J (2010) Reflections on the sociology of childhood in the UK. *Current Sociology* 59(2): 186–20.
- Ní Laoire, C., Carpena-Méndez, F., Tyrrell, N. in White, A. (2010) Introduction: childhood and migration mobilities, homes and belongings, *Childhood*, 17(2): 155-62.
- Orellana, M.F., Thorne, B., Chee, A., and Lam, W.S.E., 2001. Transnational childhoods: The participation of children in processes of family migration. *Social Problems*, 48, 572–591.
- Pupavac, V. (2001): Misanthropy without borders: the international children's rights regime. *Disasters*. Vol.25, pp. 95-112.
- Thompson, A., Torres, R.M., Swanson, K., Blue, S.A. in Hernández H.O. (2017): Re-conceptualising agency in migrant children from Central America and Mexico, *Journal of Ethnic and Migration Studies*,
- Qvortrup, J., Bardy, M., Srgitta, G., & Wintersberger, H. (Eds.). (1994). *Childhood matters: social theory, practice and politics*. Aldershot, UK: Avebury.
- Weller, S. (2003). "Is it fun?" developing children centred research methods. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 23(1/2), 33–58.
- Moran-Ellis J (2010) Reflections on the sociology of childhood in the UK. *Current Sociology* 59(2): 186–2
- White, A., Ní Laoire, C., Tyrrell, N., & Carpena-Méndez, F. (2011). Children's Roles in Transnational Migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 37(8), 1159–1170.